

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: היינו דאמרי אינשי: גמלא אזלא למיבעי קרני, אורני דהוו ליה גזיון מיניה [הגמל הלך לבקש לו קרניים. לא רק שלא קיבל את מבוקשו, אלא אף את האזניים שהיו לו – חתכו ממנו].

כך גם בלעם, הלך לבקש שکر, ולא זו בלבד שלא קיבל שקר, אלא שנהרג.

כתוב בספר יהושע: "ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב".

ויש לתמוה: וכי קוסם היה? והלא נביא הוא!

אמר רבי יוחנן: באמת בתחלה היה נביא.

ולבסוף, לאחר שנתן עיניו לקלל את ישראל, ניטלה ממנו נבואה, נעשה קוסם⁽⁷⁷⁵⁾.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: מסגני ושילטי הואי, אייזן לגברי נגרי [אשת סגנים ושלטונים היתה, זינתה למושכי חבל ספינה⁽⁷⁷⁶⁾].

כתוב בהמשך אותו מקרא: "הרגו בני קו-ב ישראל בחרב אל חלליהם". משמע שעשו בו מיתות הרבה⁽⁷⁷⁷⁾.

אמר רב: שקיימו בו ישראל ארבע מיתות, סקילה ושריפה הרג והנק⁽⁷⁷⁸⁾.

וכך עשו: תלו אותו, והציתו אש תחת הצליבה. ואז חתכו את ראשו, ונפל לתוך

מלחמה וכיוצא בזה. ואם אינה יכולה לינשא לעושי מלחמה ממש, תינשא אפילו לנגרים, שבידם מעצד וכשיל ומגירה, שהם מעין כלי מלחמה.

אף בלעם כך. כיון שמתחילה היה נביא, וידע עתידות על ידי נבואתו, לכן אף כשנסתלקה רוח הקדש לא יכול היה להניח לגמרי את ידיעת העתידות, אלא השתדל בדרכים אחרות, שקטנות מן הנבואה כמה דרגות, כדי לידע עתידות. וזהו שאמר: "ועתה לך איעצך וגו'", שאלקיהם של אלו שונא זימה וכו'.

777. כך פירש רש"י. וביד רמה כתב, שדבר זה נלמד מדכתוב הכא "הרגו בני ישראל", והרי כל הענין מדבר בבני ישראל! אלא הכוונה שהרגוהו בכל מיני הריגות של בני ישראל.

778. אף דקיימא לן שאין עושין באדם שתי מיתות, דכתיב "כדי רשתו", שמא לפי שהיה קוסם לא היו יכולים להמיתו כפשוטו, עד שניסו בו ארבע מיתות בית דין. עיון יעקב.

ונתמעטו מישראל עשרים וארבעה אלף [שמתו במגפה], הרי תשש כחם, ולא ינצחו את מדין. עיון יעקב.

775. כך כתב רש"י. ובעיון יעקב כתב, שמשום שנתן עצה על הערוה, נסתלקה ממנו הקדושה. וכן משמע ביד רמה.

776. עוד פירש רש"י, ש"נגרי" היינו חרשי עץ. וכך כתב הערוך: זונה שהיתה לסגנים, ולבסוף לנגרים. כך בלעם, מתחילה נביא, ולבסוף קוסם.

ובתשובות הגאונים איתא: משל משלו חכמים על בלעם, לפי שבתחילה כתיב בו: ויבא אלקים אל בלעם, ועל שיעץ עצה רעה על ישראל, קראו הכתוב "קוסם. כך אוזיין הייתה אשה חשובה, ונישאת תחילה לסגנים ומושלים. ומשקלקלה, מאסוה הני, ונישאת למושכי חבלים של ספינות.

וביד רמה כתב בדרך אחרת. מי שהיתה אשת סגנים ושליטים עושי מלחמה, כשמתו בעליה אינה יכולה לינשא אלא למי שדרכן לישא כלי

האש(779).

ובכך נתקיימו בו ארבע מיתות: חנק – על ידי התליה. הרג – שחתכו את ראשו. סקילה – על ידי שנפל לארץ. שריפה – שנפל לאור ונשרף.

אמר ליה ההוא מינא לרבי חנינא: מי שמיע לך, בלעם בר כמזה הוה [האם ידוע לך, בן כמה היה בלעם כשנהרג]?

אמר ליה: מיכתב לא כתיב [אין זה כתוב בפירוש]. **אלא, אפשר** ללמוד דבר זה מדכתיב: **”אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם”**, דהיינו, שאין אותם אנשים עוברים את חצי ימיהם(780), וימי חייו של אדם – שבעים הם, הרי שבלעם היה **בר תלתין ותלת שנים, או בר תלתין וארבע** [בן שלושים ושלוש או בן שלושים וארבע]. שלא הגיע לשלושים וחמש שנים, שהם חצי ימיו(781).

אמר ליה אותו מין: שפיר קאמרת [דבר נכון אמרת]! **לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם** [אני ראיתי את פנקסו של בלעם], **והוה כתיב ביה: בר תלתין ותלת שנים בלעם הנגרא כד קמיל יתיה פנחס ליפטאה** [בן שלושים ושלוש היה בלעם הפיסח, כשהרג אותו פנחס(782) שר הצבא].

אמר ליה מר בריה דרבינא לבריה: בכולחו, בכל אותם מלכים והדיוטות ששנינו שאין להם חלק לעולם הבא, לא תפיש למדרש [אל תרבה לדרוש בעניינם]. **לבר מבלעם הרשע, דכמה דמשכחת ביה – דרוש ביה** [חוץ מבלעם הרשע, שכל מה שתמצא לדרוש עליו לגנאי, דרוש בו].

כתיב ”דואג האדומי”, ולאחר מכן **כתיב על אותו אדם את השם ”דוייג”**.

אמר רבי יוחנן: בתחילה, יושב הקדוש ברוך

סובר כדברי רבי סימאי, שאמר לעיל ששלשה היו באותה עצה של פרעה, בלעם איוב ויתרו. שאם כן, הרי חי בלעם מתחילת שעבוד מצרים, עד מלחמת מדין, והרי זה יותר ממאה ועשר שנים!

782. ואף אם לא הרגו פנחס בפועל, מכל מקום כל אותה מלחמה נקראת על שמו. רש”י.

ונראה שכוונת רש”י לתרץ האי דמפורש בזהר ומדרשים שאיש אחר הרגו. דאיתא בזהר שאיש אחד ששמו צלה פרח באויר למעלה מבלעם שנשא עצמו לפרוח, וקטל יתיה. לכן אמר רש”י, שאף שאחר הרגו, הואיל ופנחס היה שר הצבא, נקראת הריגת בלעם על שמו. גליא מסכת.

779. כך פירש רש”י. ולכאור’ קשה, שהרי לפי זה הסקילה והשריפה היו אחרי שכבר מת! ועיי’ במהרש”א.

וביד רמה פירש, שאחד אחז אבן בידו, ואחד אחז הפתילה מוכנה בידו לזרקה לתוך פיו, ואחד אחז חרב בידו, ושנים תופסין בסודרין. וכיוונו שכל הדברים האלה: זריקת האבן, זריקת הפתילה לתוך פיו, התזת ראשו, ומשיכת הסודרין, יהיו בבת אחת. עיי”ש.

780. והיינו, שכיון שאינו חוזר ממעשיו הרעים עד חצי ימיו, שוב אינו חוזר. וכן להיפך בצדיקים, כיון שהגיע לחצי שנותיו ואינו חוטא, שוב אינו חוטא. מהרש”א.

781. כתב רש”י, שצריך לומר שרבי חנינא אינו

הוא ודואג, שמא יצא זה לתרבות רעה⁽⁷⁸³⁾.
לכן נקרא שמו מתחילה "דואג".

לאחר שיצא לתרבות רעה, אמר הקדוש ברוך הוא: ווי שיצא זה⁽⁷⁸⁴⁾. ולכן נקרא "דויג".

(סימן: גבור רשע וצדיק חיל וסופר).

אמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "מה תתהלל ברעה הנבור חסד אל כל היום"?

אמר לו הקדוש ברוך הוא לדואג: וכי לא גבור בתורה אתה? מה תתהלל ברעה [למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד]? לא חסד אל נטוי עליך כל היום [לא חכם בתורה אתה. שתורה נקראת חסד, כפי שכתוב: "ותורת חסד על לשונה"].

ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי"?

אמר לו הקדוש ברוך הוא לדואג הרשע: מה לך לספר חקי [מה לך וללימוד חוקי התורה]?

כשאתה מניע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע, מה אתה דורש בהם? הרי אתה הרגת את אנשי נוב, וסיפרת לשון הרע על דוד!

וכתוב בהמשך המקרא: "ותשא בריתי עלי פיך". אמר רבי אמי: נאמר "עלי פיך", ולא "בלבך". שאין תורתו של דואג — אלא משפה ולחזין, ואינה יושבת על ליבו.

ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "ויראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו"?

בתחילה, כשהצדיקים רואים שדרכו של הרשע מצלחת — ייראו. ולכפוף, כשמת בחצי ימיו, ושב גמולו בראשו — ישחקו.

ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "חיל בלע ויקאנו מבטנו וירשנו אל"?

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבותנו של עולם, ימות דואג!

אמר לו הקדוש ברוך הוא: "חיל בלע ויקיאנו" [כלומר, המתן עד שיקיא את התורה שבלע, שישכחנה].

אמר דוד לפניו: "מבטנו יורישנו אל" [אל תמתין עד שישכחנה מעצמו, אלא תמהר ותשכיחנו].

ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "גם אל יתצד לנצח"?

אמר הקדוש ברוך הוא לדוד: ניתי דואג לעלמא דאתי [יבוא דואג לחיי עולם הבא].

הל' ה', ובמפרשים שם, שהאריכו בזה.

784. כי השכינה מצטערת על אבדנם של רשעים, כדאיתא לעיל [מו א]: בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי [ומדובר שם על מיתת רשעים]. מהרש"א.

783. כתב ביד רמה, שאף שאין הקב"ה גוזר על הצדיקים להיות צדיקים, ולא על הרשעים להיות רשעים, אלא נותן כח ביד כל אדם לטוב ולרע, מכן מקום יודע הוא מי שעתידין להיות צדיקים ומי עתידים להיות רשעים. ועיי"ש מה שביאר בענין קשה זה.
וע"ע ברמב"ם ובראב"ד בהל' תשובה [פ"ה

שבתורה. שיודע לדרוש בקל וחומר.

"איה ספר את המגדלים" — שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות בענין מגדל הפורח באויר. והיינו, מפני מה המתג העליון שעל האות למ"ד כפוף כלפי מטה (785).

אמר רבי: ארבע מאה בעייתא [בעיות] בעו דואג ואחיתופל כמגדל הפורח באויר, ולא איפשט לחו חד [ולא נפשטה להם אפילו אחת מהן] (786).

אמר רבא: וכי רבותא היא למבעי בעייתא

והרי בשני [בימי] דרב יהודה כולי תנווי כנזיקין [כל לימודם היה בסדר נזיקין, כי לא היו מרביץ כל כך לדרוש]. ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין [ואילו אנו שנינו הרבה בעוקצין].

וכי הוה מטי [וכאשר הגיע] רב יהודה בסדר לימודו לענין אשה שכובשת ירק עם עוקציו [שרשיו] בחומץ או בציר בתוך קדירה, ואמרי לה [ויש אומרים], לענין זיתים שכבשן בטרפיהן [עם העלים שלהם] — הרי הם טהורים (787), אמר [היה רב יהודה אומר]: הויות דרב ושמזאל קא חזינא חבא!

אמר לפניו: "גם אל יתצך לנצח". "יתצך" — לשון נתיצה והחרבה הוא. "לנצח" היינו לחיי הנצח של עולם הבא. וזהו שאמר דוד, שלא יבוא דואג לחיי עולם הבא.

מאי דכתיב: "יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה"?

אמר הקדוש ברוך הוא: לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה [יאמרו שמועות בבית המדרש בשמו של דואג].

אמר דוד לפניו: "יחתך ויסחך מאהל". "יחתך ויסחך" לשון שבירה ועקירה הם. ו"אהל" זהו בית המדרש.

אמר הקדוש ברוך הוא: ליהוי ליה בנין רבנן [יהיו לו לדואג בנים תלמידי חכמים].

אמר דוד לפניו: "ושרשך מארץ חיים סלה". הוצא ועקור את שרשיו מארץ חיים. שלא יהיו לו בנים תלמידי חכמים.

ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "איה ספר איה שקל, איה ספר את המגדלים, איה ספר כל אותיות שבתורה"?

"איה שקל" — ששוקל כל קלים וחמורים

ועיי' ביד רמה שהארץ בענין זה.

786. כתב הערוך, שכיון שיצאו לתרבות רעה, לא הזכירו רבנן את בעיותיהם, ולא פירשו טעמם.

787. גבי הכובשת ירק בקדירה, היינו טעמא שאין העלין מקבלין טומאה על ידי העוקצין, ואינם נעשין יד לעלין מאחר שכבשן, משום

785. עוד פירש רש"י, מגדל הפורח באויר, היינו הנכנס בשידה תיבה ומגדל לארץ העמים, אם הוא טמא או לא. עוד פירש, דהיינו לעשות כישוף ולהעמיד מגדל באויר. עיי"ש.

ובערוך הביא: משנה ידועה היא בפרק ד' באהילות: מגדל שהוא עומד באויר. ופירוש, תיבה ארוכה כמגדל תלוי בחבלים. פירוש אחר, ראשו של למ"ד, כלומר, עליון של למ"ד, למה גבוה מכל אותיות.

כלומר, הלכה קשה היא זו, וצריכה יגיעה כמו הויות דרב ושמואל⁽⁷⁸⁸⁾ [לפי שלא היה יודע את טעם הדבר].

ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא [בשלוש עשרה ישיבות, שכולן עוסקין במסכת עוקצין, ויודעין אותה יפה]!

ובכל זאת, למרות שהיינו לומדים יותר מרב יהודה, כאשר היתה עצירת גשמים, רב יהודה שלוף מסאני⁽⁷⁸⁹⁾ (היה חולץ נעלו אחת) — ולא היה מספיק להוריד נעלו השניה עד דאתא מטרא [שבא הגשם].

ואילו אנן צוחינן [צועקים] — וליכא דמשגח בן [ואין מי ששם ליבו אלינו].

אלא, הקדוש ברוך הוא ליבא בעי [חפץ בטהרת הלב]⁽⁷⁹⁰⁾. **דכתיב: "וה' יראה ללבב"**. ולכן, היות והם היו חסידים יותר, נענה להם הקדוש ברוך הוא.

אמר רב משרשיא: דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא [לא היו יודעים לפרש הלכה כתקנה וכטעמה].

מתקיף לה מר זוטרא: מאן דכתיב ביה "איה

ספר איה שקל איה ספר את המגדלים", ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא?

אלא, ללמוד ולפרש ההלכה היו יודעים, אלא דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא [לא זכו לכך שתיקבע הלכה כמותם]. **דכתיב: "סוד ה' ליראיו"**. והם לא היו יראי שמים.

אמר רבי אמי: לא מת דואג — עד ששכח את תלמודו. שנאמר: "הוא ימות באין מוסר, וברב אולתו ישגה".

רב אמר: נצטרע דואג לבסוף⁽⁷⁹¹⁾. **שנאמר: "הצמתה כל זונה ממך"**, וכתוב התם, בענין בתי ערי חומה: **"לצמתת"**, ומתרגמינן **"לחלוטין"**, ותנן בענין מצורע: **אין בין מוסגר ומוחלט — אלא פריעה ופרימה**. הרי שנאמר לשון **"לחלוטין"** גבי מצורע, ואף גב דואג נאמר **"הצמתה"**, שתרגומו **"לחלוטין"**. (סימן: שלשה ראו וחצי וקראו).

אמר רבי יוחנן: שלשה מלאכי הבלה נזדמנו לו לדואג. אחד ששכח תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפיזר עפרו בכתי כנסיות ובבתי מדרשות⁽⁷⁹²⁾.

האיברים גירוי בתריה. וכל העוסק בתורה ומצות ואין לכו לשמים, הרי הוא כגוף בלא נשמה, ונמשל כבהמות נדמו. והיינו דאמר בפרקי אבות: רואה אני את דברי בן ערך מדבריכם, שאמר **"לב טוב"**, שבכלל דבריו — דבריכם. תורת חיים.

791. כדאמרינן במס' ערכין [טו ב]: כל המספר לשון הרע — נגעים באים עליו. מהרש"א.

792. שאם לא היה שוכח תלמודו, לא היתה האש שולטת בו. כדאיתא במס' חגיגה: תלמידי

שהניחן שם רק למראה. וגבי זיתים, אין העלין נעשין יד לזיתין לענין קבלת טומאה. ועיי' ביד רמה שהאריך בזה.

788. רש"י במס' ברכות [כ א, ד"ה הויות] כתב: כלומר, טעם משניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן ככל הגמרא.

789. ללכת יחף, דרך אבלות, כדי שירדו גשמים.

790. שהכל תלוי בלב, כי בו משכן הנשמה, וכל

ואמר ר' יוחנן: דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה. דואג היה בימי שאול, ואחיתופל — בימי דוד (793).

ואמר רבי יוחנן: דואג ואחיתופל לא חבו ימיהם [מתו לפני חצי ימיהם. שחצי ימיו של אדם — שלושים וחמש שנים הם].

תניא נמו הכי: "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם". "אנשי דמים" זהו דואג, שהרג את כהני נוב. "ומרמה" זו עצת אחיתופל.

והיינו, שכל שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש.

ואמר רבי יוחנן: בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו, ולבסוף קראו חברו, ולבסוף קראו תלמידו (794).

בתחלה קראו רבו: "ואתה אנוש בערכי, אלופי ומירע". [ו"אלופי" — היינו רבי].

ולבסוף קראו חברו: "אשר יחדו נמתיק סוד, בבית אלהים נהלך ברגש".

ולבסוף קראו תלמידו: "גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי יעקב". א-קא — "אוכל לחמי" — לומד תורתו הוא, דהיינו — תלמיד.

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם (795) אל יביא אדם עצמו לידי נסיון. שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון — ונכשל.

אמר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: רבונו של עולם! מפני מה אומרים בתפילה: "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב", ואין אומרים: "אלהי דוד"? (796)

אמר הקדוש ברוך הוא: אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי [הם נתנסו לפני — ועמדו בנסיון. ואתה — לא נתנסית לפני].

אמר לפניו: רבונו של עולם, כחנני ונסני? שנאמר: "בחנני ה' ונסני וגו'".

אמר: מינסנא לך [אנסה אותך כפי שביקשת]. ועבידנא מילתא בהדך [ואעשה איתך דבר], לדרידהו לא הודעתיהו [שלהם

אבל לא יעשה להיפך, שמיד בתחילת לימודו ילמד עם תלמידים.

795. תיבת "לעולם" בא ללמד, שאפילו דוד, שלכו היה חלל בקרבו מיצר הרע, נכשל בנסיון, קל וחומר לשאר בני אדם. עיון יעקב.

796. זה היה פשוט לו שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם. אלא שידע שאף אחרי מותו לא יאמרו "אלקי דוד". והיות והאבות הם שלשת רגלי כסא הכבוד, ודוד נעשה רגל רביעי, לכן שאל למה אין אומרים גם "אלקי דוד". תורת חיים, עיי"ש.

חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן וכו'. ואחד שפזר עפרו, היינו להיות מדרס לכף רגלי הצדיקים. כדאמרינן גבי פושעי ישראל, שלאחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת, ורוח מפזרתן ונעשין אפר תחת כפות רגלי הצדיקים. תורת חיים.

793. עיי' במהרש"א החשבון.

794. כתב בעיון יעקב, שבא ללמד סדר הלימוד, שיעלה ממעלה למעלה. שקודם למד דוד אצל רבו, ואחר כך למד עמו כמי שלומד עם חברו, ולבסוף, כשנתחכם הרבה, למד עמו כמי שלומד עם תלמידו.